Lunds universitet
Språk- och litteratur centrum

RYSK02
VT16
Handledare: Johanna Lindbladh

Solzjenitsyn och nationalismen

En undersökning av *En dag i Ivan Denisovitjs liv, Matrjonas Gård* och *Cancerkliniken*

Viktoria Sundlöf

Abstract

Solzhenitsyn was a famous nationalist who clearly stated his stance in non-fiction literature. In this study his stance will be further investigated by searching for expression of nationalism in three of his earliest fiction. The three works are the two short stories *One Day in the Life of Ivan Denisovich* and *Matryonas Home* and the novel *Cancer Ward*.

The analysis found that the nationalism of Solzhenitsyn is exquisitely expressed in his novel through his characters and by symbolism and allegories. Each of the novels offers various aspects of nationalism. However, three main themes were found; idealization of the Russia before the revolution and criticism of the Soviet Union, awareness and a moralistic stance. In all three of them the criticism of the Soviet Union was the most obvious theme. In *One Day in the Life of Ivan Denisovich* nationalism was expressed as a religious coping mechanism for the prisoners. In *Matryonas Home,* nationalism was especially obvious in the idealization of the Russia before the revolution. In the final novel nationalism was found in the obvious criticism of the communist system.

Nyckelord: Cancer Ward, Solzhenitsyn, nationalism, materyona, Ivan Denisovich,
Antal ord:13366

Innehållsförteckning

Table of Contents

1 INLEDNING ... 3

1.1 EPOKER I SOLZJENITSYNS LIV ... 3

1.2 SYFTE, MATERIAL OCH METOD ... 4

1.3 ROMANERNA ... 5

1.3.1 En dag i Ivan Denisovitjs liv (1962) ... 5

1.3.2 Matrjonas Gård (1963) ... 5

1.3.3 Cancerkliniken (1968) ... 6

2 TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER ... 7

2.1 DEN ORTODOXA TRON ... 8

2.2 KRITIKEN MOT SOVJETUNIONEN OCH VÄSTVÄRLDEN ... 9

2.3 MEDVETENHETEN ... 10

3 ANALYS ... 13

3.1 *EN DAG I IVAN DENISOVITJS LIV* ... 13

3.1.1 Tro är överlevnad ... 13

3.1.2 Landsbygden ... 15

3.1.3 En medveten moral ... 16

3.2 MATRJONAS GÅRD ... 18

3.2.1 Ödeläggande av landsbygdsidyllen ... 18

3.2.2 Kritik mot kommunismen ... 19

3.2.3 Medvetenheten ... 23

3.3 CANCERKLINIKEN ... 26

3.3.1 Kritik mot kommunismen ... 27

3.3.2 Rysslands räddning finns på landsbygden ... 30

3.3.3 Moraliska värden ... 31

4 AVSLUTNING ... 37

5 LITTERATURFÖRTECKNING ... 40

1 Inledning

Författaren Alexandr Isajevich Solzjenitsyn (1918-2008), född i Kislovodsk i sydvästra Ryssland, anses vara en av Rysslands viktigaste författare. Han var en av de första som öppet kritiserade Sovjetregimen. Genom sina böcker och artiklar bidrog han till att göra omvärlden varse hur den sovjetiska befolkningen drabbats av Sovjetunionens kommunistdiktatur. Han var en känd nationalist som förespråkade en stark stat och att de ryska medborgarna bör ta tillvara på de ryska traditionerna. Tillika var han en självutnämnd historiker och en samhällsdebattör som genom politiska publikationer expressivt uttryckte sin ideologi. Totalt lät han ge ut 29 verk varav 14 är översatta till svenska. De mest lästa av hans litterära verk är romanerna *En dag i Ivan Denisovitjs liv, Cancerkliniken, Gulag Arkipelagen* och *Det röda hjulet.*

1.1 Epoker i Solzjenitsyns liv

Solzjenitsyn blev matematikstudent vid universitet i Rostov-na-Donu 1936 och där gick han från att varit uppfostrad enligt den ortodoxa tron till att vara en hängiven leninist. Solzjenitsyn hade redan då författarambitioner men debuterade inte förrän 1962 med *En dag i Ivan Denisovitjs liv.* Efter avslutade universitetsstudier 1941 undervisade han i matematik men gick 1942 med i den ryska armén och stred vid fronten fram till februari 1945 då han blev arresterad efter att säkerhetstjänsten upptäckt brev han skrivit till en vän som innehöll missaktning mot Stalin. 7 juli 1945 skickades han som politisk fånge till GULAG (Terras, 1985, s. 436).

För att inte förlora sin besinning under tiden i fångenskap skrev han stora mängder självbiografiskt material och poesi. Ambitionen med skrivandet var även att bevara minnet av sina medfångar och att blottlägga arkitekterna av GULAGs fängelsesystem. Han ville även blottlägga både Lenin och Stalin och ideologin som drev dem. För Solzjenitsyn var en grundläggande tanke att varje människa har en medborgerlig plikt att berätta sanningen om Rysslands historia. Det som har hänt får inte glömmas bort. Inte bara inom litteraturen fanns den skyldigheten, menade han, utan det gällde alla yrkeskategorier (Cornwell, 1998, s. 773). Han

frigavs från fånglägret i mars 1953 men var då dömd till ständig exil i Kazakstan. 1956 frigavs han ur exilen och 1957 blev han rehabiliterad och bosatte sig sedermera i Moskva (Terras, 1985, s. 436).

Efter frigivningen fortsatte Solzjenitsyn sitt skrivande och 1962 publicerades *En dag i Ivan Denisovitjs liv* i den ryska tidskriften *Novyj Mir*. Det var första gången en sovjetkritisk historia publicerats i Sovjetunionen. Men kritiken var hård och strax efter publiceringen förbjöds Solzjenitsyn att ge ut mer litteratur i Sovjetunionen och hans kommande romaner gavs istället ut i Västeuropa. I februari 1974 efter att *Gulagarkipelagen* getts ut i Paris, blev han arresterad för landsförräderi, berövad sitt sovjetiska medborgarskap och skickad till Västtyskland. Därifrån tog han sig till Schweiz och levde där med sin familj till 1976 då de flyttade till Vermont i USA (Terras, 1985, ss. 436-438).

Men Solzjenitsyn hade hunnit få god renommé i Västeuropa och tilldelades Nobelpriset i litteratur 1970. Dock dröjde det till 1974 innan han kunde resa till Stockholm och personligen ta emot Nobelpriset. Journalisten och författaren Stig Fredriksson berättar i en artikel om turerna kring Nobelpriset och avslöjar att det bland annat var rädslan att bli fråntagen sitt sovjetiska medborgarskap som hindrade Solzjenitsyn från att resa ut ur Sovjetunionen. Solzjenitsyn avvisade även ett erbjudande att ta emot priset på svenska ambassaden i Moskva eftersom den svenske ambassadören tillsammans med Sveriges regering inte mötte hans krav på öppenhet kring ceremonin för prisutdelningen (Fredriksson, 2006).

Efter tjugo år i landsförvisning kunde Solzjenitsyn återvända till sitt hemland efter att Gorbatjov gett honom tillbaka sitt medborgarskap. Han var aktiv som författare ända fram till sin död, men under de sista decennierna av sitt författarskap skrev han främst debattartiklar och facklitteratur.

1.2 Syfte, material och metod

Materialet för studien är Solzjenitsyns tre verk *En Dag i Ivan Denisovitjs liv, Matrjonas Gård* och *Cancerkliniken* samt tidigare publicerad forskning om Solzjenitsyns politiska åsikter och litterära verk för att ta reda på varför han kan

benämnas nationalist. För att studera materialet tillämpas hermeneutiken och i materialet tolkas citat genom en närläsning.

Syftet med den här studien är att genom hermeneutisk närläsning undersöka om och i så fall hur Solzjenitsyn uttrycker nationalistiska åsikter i dessa tre verk. Min definition av Solzjenitsyns nationalism har jag hämtat från tidigare forskning som har gjorts på området. Denna forskning har endast studerat Solzjenitsyns nationalism med utgångspunkt i hans fackprosa varför det finns ett behov att utveckla förståelsen av detta begrepp med utgångspunkt i hans skönlitterära verk. Frågeställningen lyder; Uttrycker Solzjenitsyn sina nationalistiska åsikter i de tre verken som studeras och om han gör det, hur gestaltas åsikterna?

1.3 Romanerna

Valen av verk motiveras utifrån att *En dag i Ivan Denisovitjs liv* och *Cancerkliniken* är kända för att vara sovjetkritiska. *Matrjonas Gård* är landsbygdsprosa och här förväntas nationalismen komma till uttryck i form av en idealiserad skildring av tsartidens landsbygdsmiljö.

1.3.1 *En dag i Ivan Denisovitjs liv (1962)*

Kortromanen utspelar sig i ett fångläger i Sovjetunionen på 1950-talet och vi får under ett dygn följa huvudkaraktären, muraren Ivan Sjuchov Denisovitj, som är politisk fånge, i hans dagliga arbete och i möten och samtal med medfångar. Carly Emerson, professor i slaviska språk vid Princeton University hävdar att dygnet helt enkelt skildrar ett av alla de dygn Solzjenitsyn själv upplevde som lägerfånge (Emerson, 2008, s. 224).

1.3.2 *Matrjonas Gård (1963)*

Matrjonas Gård från 1963 är Solzjenitsyns mest lästa kortroman. Romanen berättas i första person av huvudkaraktären Ignatitj, som inte olikt Solzjenitsyn själv, precis blivit frisläppt från exil efter att ha tillbringat åtta år i fångläger.

Ignatitj söker sig till Rysslands inre och finner där gumman Matrjona Vasiljevna som han bli inneboende hos.

Om *Matrjonas Gård* säger Hugh McLean, professor emeritus vid Berkeley universitetet i Kalifornien, att den har inspirerat många kommande landsbygdsprosaister eftersom den förebådade hyllningen till den ryska landsbygden och dess invånares traditioner, moral och värden innan kommunismens nedsmutsning och industrialiseringens intrång (McLean, 1998, s. 59).

1.3.3 *Cancerkliniken (1968)*

Cancerkliniken är en skildring av människor och händelser vid en klinik för cancersjuka i Uzbekiska Sovjetunionen och utspelar sig 1955. Solzjenitsyn drabbades själv av cancer under sin tid i Gulag och blev behandlad på en motsvarande klinik i Kazakstan. Enligt Victor Terras, professor i slaviska språk vid Brown universitetet i Rhode Island, USA, beskriver Solzjenitsyn sin vistelse på kliniken som revolutionerande för honom själv. Efter att han genomgått sin första canceroperation leddes han tillbaka till sina religiösa övertygelser som han haft i barndomen men tvingats ta avstånd ifrån på grund av Sovjetregimen (Terras, 1985, s. 437).

2 Teoretiska utgångspunkter

För att benämna Solzjenitsyn som nationalist studeras undersökningar gjorda av tre olika forskare: David G. Rowley – professor emeritus i historia vid Wisconsins universitet som i sin artikel från 1997 sökt efter Solzjenitsyns nationalistiska åsikter i hans facklitterära prosa, Michael Confino – historiker som specialiserat sig inom Rysslands 1700- och 1800-tals historia har i studien från 1991 kartlagt Solzjenitsyns politiska åsikter som influerade ryska samtida nationalistiska rörelser samt Johan P. Willerton – professor i statsvetenskap vid Arizonas universitet som behandlade i sin undersökning från 1993 Solzjenitsyns tankar om de sociopolitiska och andliga dilemman som Sovjetunionen brottades med under tidigt 1990-tal. De tre forskarna studerade Solzjenitsyns facklitterära prosa från *From under the rubble,* utgiven 1965 till *The Russian question at the end of the twentieth century* från 1995 samt muntliga framträdande. I forskarnas undersökningar går att finna två centrala delar som Solzjenitsyn kan benämnas nationalist utifrån: Hans åsikt att det viktigaste för Ryssland var att anamma ryska, traditionella värden, alltså den ortodoxa tron med livet på landsbygden under tsartiden som ett idealsamhälle. Forskningen visar också att han kan kallas nationalist utifrån sina politiska åsikter som innebar ett avskaffande av kommunismen som en förutsättning för att Ryssland ska kunna bli en välmående nation. När Rowley gjorde sin forskning 1997 såg han Solzjenitsyn som en samtida, rysk nationalist utifrån att Solzjenitsyn i sina publikationer, som han skrev från exilen i Vermont, förkastade vad han ansåg vara Västvärldens ideologier; materialism, individualism och ateism (Rowley, 1997, s. 321). Willerton anser däremot att Solzjenitsyn skiljer sig markant från de samtida nationalisterna eftersom han på intet sätt hade en hade en specifik lösning för hur hans idéer om ett välmående Ryssland kunde genomföras på ett fredligt och konsekvent sätt (Willerton, 1993, s. 192). Solzjenitsyn menade att i förhållande till andra nationalistiska tänkare under samma tidsperiod, som av samhället ansågs vara konstruktiva, progressiva och legitima, såg han sig snarare som en patriot än en nationalist. För de ryska patrioterna var det grundläggande att förkasta Västvärldens demokrati och materialism. Istället längtade de efter en romantiserad

bild av ett patriarkalt Ryssland. Solzjenitsyn tog aldrig avstånd från dessa rörelser (Confino, 1991, s. 630).

Hur menade då Solzjenitsyn att ett välmående Ryssland skulle se ut? Även om han inte hade konkreta idéer för införandet av reformerna hade han tydliga idéer om hur den perfekta nationen skulle se ut. Nedan följer en utveckling av de två centrala områdena som utgjorde Solzjenitsyns nationalism, enligt forskarna.

2.1 Den ortodoxa tron

David G. Rowley visar i sin forskning att Solzjenitsyn kan benämnas rysk nationalist utifrån hans övertygelse att Ryssland bör sträva mot sin egen kultur och politik utan inflytande från andra nationer (Rowley, 1997, s. 327). Det faktum att Solzjenitsyn ville återskapa tsartidens Ryssland gör honom dessutom till en konservativ nationalist, enligt Rowley (Rowley, 1997, s. 336).

Michael Confino visar i sin forskning att Solzjenitsyn kan benämnas nationalist utifrån sin önskan om en pånyttfödelse av den ryska nationen och återskaffandet av traditionell, rysk kultur och historia. Pånyttfödelsen ska komma inifrån Ryssland, menade Solzjenitsyn. Det kan alltså bara ske om nationen är en självfokuserad och stängd enhet som får utvecklas utan påverkan från andra nationer. Ett Ryssland av ryssarna för ryssarna. För att få det till stånd ska nationen ska vara styrd av en auktoritär regim baserad på religiösa värden (Confino, 1991, s. 629).

Ett auktoritärt styre baserad på religiösa värden och moral, anger även Willerton som Solzjenitsyns idé av ett optimalt styre. Ryssland skulle vara fritt från utländska ideologier och istället se till landsbygden fördelar. Det är just på landsbygden som nyckeln till en bättre framtid finns (Willerton, 1993, s. 181).

Solzjenitsyn ville alltså att Ryssland skulle återgå till detta idealsamhälle. Men för att den tanken skulle realiseras krävdes en förändring i befolkningens sätt att förhålla sig till sitt land liksom en förändring av statsapparaten. Att tillämpa dessa två delar, den ortodoxa tron och avskaffandet av sovjetregimen, var en förutsättning för att det Ryssland som fanns innan revolutionen skulle pånyttfödas. Dessa två delar var av största intresse för Ryssland och de gick före allt annat som kunde ligga i nationens intresse.

2.2 Kritiken mot Sovjetunionen och Västvärlden

Solzjenitsyn länkade Rysslands svårigheter och problem direkt till västvärldens levnadsätt och samhälle. Willerton lyfter fram Solzjenitsyns ortodoxa tro och idealiserande av landsbygden parallellt med kritik mot sovjetregimen som det centrala i benämningen av honom som nationalist (Willerton, 1993, s. 194). Sovjetregimen försökte tillämpa västvärldens industrialisering på Ryssland och elitens intressen gick före befolkningens bästa, enligt Solzjenitsyn i *Letter to Soviet Leaders*. I boken fastslår han att Västvärlden eftersträvade individualism, materialism och ekonomisk vinning och att även Sovjetunionen drevs av dessa ideologier (Willerton, 1993, ss. 184-186). I *Letter to the Soviet Leaders* skrev han även att det bästa för Ryssland vore om staten och regeringen helt separerades från samhället för att inte befolkningens sociala och andliga liv skulle hindras. I praktiken skulle det innebära att Sovjetregimen fortsatte att styra landet men på det villkoret att regimens ideologi upphörde. Att kommunismen skulle upphöra att existera som den styrande ideologin stod klart. Men Solzjenitsyn menade att Sovjetunionens ledare inte nödvändigtvis måste avgå. De kunde fortsätta regera om de gjorde det utifrån att den ortodoxa kyrkans religiösa värden fick diktera det politiska beslutsfattandet (Confino, 1991, s. 618).

Det var ett tydligt ställningstagande mot kommunismen, en ideologi som går ut på att kontrollera befolkningen tillika att förbjuda religiositet. Confino presenterar även ett citat ur den ryska tidskriften *Russkaja mysl* från 1982 där Solzjenitsyn skriver att kommunismen är den största ondskan som finns och att det är västvärlden som har räddat den genom att aldrig ha vågat konfrontera den eller försökt bekämpa den (Confino, 1991, s. 626). I sin bok *The Gulit of the West* menar Solzjenitsyn att Ryssland var det land som lidit värst av Västvärldens och kommunismens misstag och att Ryssland talrika gånger förråtts av länderna i väst. Med det syftade han till sitt påstådda faktum att Ryssland hade räddat Västeuropa två gånger, under första och andra världskriget, men trots det blivit lämnade åt sitt öde – kommunismens slaveri (Confino, 1991, ss. 620-623). En åsikt som flertalet ryska nationalistiska grupper anammat, är enligt Confino, Solzjenitsyns fastslående att kommunismen och västvärlden strävade mot samma mål vilket var ekonomisk tillväxt och individualism där människan sätter sig själv framför andra

och lever en konsumtionsinriktad livsstil (Confino, 1991, s. 613). Industrialiseringen i väst hade medfört detta materialistiska begär, ansåg Solzjenitsyn. Han menade att västvärlden befann sig i en djup kris som var en konsekvens av industrialiseringen, vilken han alltså var en stark motståndare till, och hävdade även att Sovjetregimens industrialisering var baserad på Västvärldens och hade förstört Rysslands landsbygd med sina maskiner och industrier (Confino, 1991, s. 628).

Rowley menar att Solzjenitsyns beskyllande av väst främst gällde de negativa konsekvenser som industrialiseringen medfört. Han sammanfattar Solzjenitsyns åsikter med att beskriva Västvärlden som ett område med dysfunktionella samhällen med destruktiva livsstilar hos befolkningen. Allt förorsakat av industrialiseringen (Rowley, 1997, s. 323). Rowley refererar, liksom Confino till *Letter to Soviet Leaders* där Solzjenitsyn skrev att sovjetregimen försökt tillämpa västvärldens kultur och samhälle på Ryssland och därmed förstört landet (Rowley, 1997, s. 323). Det är alltså, enligt Rowley, kritiken mot sovjetregimen parallellt med kritiken av västvärldens industrialisering, ekonomiska plan och individualisering som utgör en av de två huvudsakliga delarna som Solzjenitsyn kan kallas nationalist utifrån (Rowley, 1997, s. 328).

2.3 Medvetenheten

I min studie av tidigare forskning har jag kommit fram till att det finns ytterligare en aspekt av Solzjenitsyns nationalistiska åsikter nämligen *medvetenheten*. Medvetenheten var, enligt Solzjenitsyn, en grundläggande förutsättning för att Ryssland skulle kunna utvecklas i den riktning han förespråkade. Med medvetenhet syftade Solzjenitsyn, enligt Willerton, till befolkningens medvetenhet om moraliska värden. Det gällde främst den ortodoxa kyrkans värden och moral. Samt nationalmedvetenheten. Även Rowley har identifierat Solzjenitsyns tanke om nationalmedvetenhet hos befolkningen som en förutsättning för Rysslands välmående. Rowley hänvisar till Solzjenitsyns facklitterära verk *The Russian Question at the end of the Twentieth Century* från 1995. Solzjenitsyn skriver att det var befolkningens förlust av nationalmedvetenheten som gjorde Ryssland till en deg i bolsjevikernas händer (Rowley, 1997, s. 328). Om nationalmedvetenheten skriver Willerton: ”One of his

primary assumptions is that the raising of Russian national consciousness is key to the regeneration of the nation" (Willerton, 1993, s. 192). Willerton betonar att Solzjenitsyn i sitt skrivande låter kommunismen ge vika för nationalmedvetenheten och den ortodoxa tron:" In his effort to illuminate the ills of Soviet Russia he has attempted to identify a path that would return her to a more balanced spiritual and material state. /…/ The Marxist-Leninist ideology had been substituted for the Russian national consciousness and Orthodox morality" (Willerton, 1993, s. 184). Den omdaning av Ryssland Solzjenitsyn ansåg behövdes skulle alltså genomföras med en medvetenhet. Men ansvaret för Rysslands framtid låg inte hos Rysslands intelligentia eller hos "eliten" utan hos den övriga befolkningen. Det är de som måste anamma denna medvetenhet: "Rather, the responsibility lies with a mass populace that must develop the appropriate moral consciousness and procure the political and economic instruments necessary to govern." (Willerton, 1993, s. 186). Först efter den moraliska medvetenheten infunnit sig hos befolkningen kunde Rysslands problem identifieras och sedan lösas:

> In the Soviet East, however, individual rights have been severely limited; the secular state became hegemonic, ultimately favouring the interests of a small ruling elite to which all other societal interests were made subordinate. /…/ But before those more profound resource and developmental problems can be addressed, Solzhenitsyn warns that serious political changes will be necessary — with a new moral consciousness inculcated into the populace and the elite (Willerton, 1993, s. 184).

Enligt Confino ansåg Solzjenitsyn att en moralisk revolution inte bara gällde Ryssland utan även västvärlden måste genomgå den: "The key to salvation, the way out from the crisis /…/ is in the hands of the West, which must undergo a major transformation, a political, economic, and spiritual upheaval, and 'a moral revolution'." (Confino, 1991, s. 614). Confino menar att den enda politiska regim Solzjenitsyn var intresserad av för Ryssland var en som styrdes enligt religiösa principer: "At bottom, Solzhenitsyn is interested in the form of political regimes only from the point of view of *moral values* (and for Russia, Christian Orthodox moral values.)" (Confino, 1991, s. 617). Åter igen betonas Solzjenitsyn åsikt att Rysslands räddning låg i befolkningens händer:" First, because this sort of social

and political organization would be established after everybody had undergone a moral revolution.” (Confino, 1991, s. 628).

Eftersom behovet av en ökad medvetenhet hos den ryska människan enligt Solzjenitsyn var en förutsättning för att uppnå en välmående nation, baserad på ryska traditionella, andliga värden, definierar jag just medvetenheten som ett viktigt drag hos Solzjenitsyns nationalism. Endast med hjälp av en medveten befolkning kunde Ryssland utvecklas i rätt riktning.

Sammanfattningsvis är det framförallt tre milstolpar som återkommer i Solzjenitsyns resonemang: Tsartidens landsbygdsmiljö måste återskapas, sovjetregimens system avskaffas och den andliga och moraliska medvetenheten hos befolkningen öka. Först när dessa tre förutsättningar var uppfyllda kunde Ryssland bli en välmående nation.

3 Analys

I en närläsning av Solzjenitsyns tre romaner studerar jag hur dessa tre centrala delar i Solzjenitsyns nationalism gestaltas, nämligen genom idealisering av tsartidens landsbygdsmiljö, sovjetkritiken innefattande kritiken mot västvärlden samt medvetenheten.

3.1 *En dag i Ivan Denisovitjs liv*

I romanen går uttryck för nationalism att finna i det sätt på vilket karaktärerna i boken gestaltas. Det är tre delar som framträder:

- Religion framstår som en kraft som krävs för överlevnad.
- Önskan om en återgång till tsartidens landsbygdsmiljö kan skönjas i Sjuchovs frekventa reflektioner över sin hembygd.
- Medvetenheten i Sjuchovs moraliska värderingar

3.1.1 Tro är överlevnad

Tidigare forskning var överens om att återskaffandet av den traditionella ryska kulturen, som innefattar den ortodoxa tron var ett av Solzjenitsyns främsta uttryck för nationalism. Denna livssyn återspeglas i hur baptisten Aljosja skildras. Han lever enligt religiösa seder. Det framgår inte om det är en ortodox tro han har, men lika fullt tycks andligheten vara det som främst ger honom livsglädje. Han är den av alla karaktärerna som verka må bäst i fånglägret. Han är till och med lycklig där, tänker Sjuchov: ”Aljosja ljuger inte. Det märks både på hans tonfall och på hans ögon, att han är glad över att vara i fängelse” (Solzjenitsyn, 1963, s. 187). («Не врет Алешка, и по его голосу и по глазам его видать, что радый он в тюрьме сидеть.») (Солженицын, 1970, s. 130). Solzjenitsyn framställer i romanen religiositet som det mest sunda. Med andra ord något som får en människa att överleva till och med de svåra omständigheterna i ett slavlikt fångläger. Sjuchov påstår sig aldrig vara religiös men konfronteras med

kristendomen flera gånger under dygnet. Han prisar Gud vid några tillfällen. Men det är svårt att avgöra i vilket avseende han gör det. Om det är av slentrian eller av uppriktig tacksamhet mot en högre makt. Efter att ha klarat sig igenom en kroppsvisitering känner Sjuchov sig lätt som en fjäder av lycka när han springer ikapp de andra fångarna. En känsla av att någon form av högre makt har hjälp till, sköljer över honom: ”Han sprang med lätta steg, kände inte marken under fötterna och bad ingen tackbön – han hade inte tid och det behövdes inga böner längre.” (Solzjenitsyn, 1963, s. 143).” («Бежал он легкий, земли не чувствуя, и не помолился еще раз, с благодарностью, потому что некогда было, да уже и некстати.») (Солженицын, 1970, s. 99). Även om Sjuchov inte var övertygad kristen så mår han genast bättre när han tar till sig religiositet. Den som har en gudstro verkar vara den som klarar sig bäst i fånglägret. Men i sina diskussioner med baptisten Aljosja ifrågasätter Sjuchov Guds välvilja och säger att hur mycket man än ber kommer friheten inte snabbare: ” Hur mycket du än ber får du inte strafftiden förkortad. Du får ändå sitta tiden ut” (Solzjenitsyn, 1963, s. 186). («В общем, - решил он, - сколько ни молись, а сроку не скинут. Так от звонка до звонка и досидишь.») (Солженицын, 1970, s. 129). Men Aljosja svarar snabbt: ”Men det ska man inte heller be om. Gläd dig över att vara i fängelse. Här har du tid att tänka på din själ.” (Solzjenitsyn, 1963, s. 187). («-А об этом и молиться не надо! - ужаснулся Алешка. - Что' тебе воля? На воле твоя последняя вера терниями заглохнет! Ты радуйся, что ты в тюрьме!») (Солженицын, 1970, s. 130).

När dagen vi fått följa Sjuchov under lider mot sitt slut har han svårt att somna. Han är upprymd. Dagen har ju varit till hans fördel, tycker han. Han ber en bön tyst för sig själv: ”– Pris ske Gud – ännu en dag var förbi! Tack och lov att man inte behövde sova i ensamcell. Här gick dock ändå an.” (Solzjenitsyn, 1963, s. 183). («Спасибо, что не в карцере спать, здесь-то еще можно.») (Солженицын, 1970, s. 127). Aljosja hör honom viskande sina bön och han säger till Sjuchov från sin överslaf: ”-Ivan Denisytj, er själ tigger ju om att få be till Gud. Varför låter ni då inte den få som den vill?” (Solzhenitsyn, 1962, s. 184).
(«-Ведь вот, Иван Денисович, душа-то ваша просится Богу молиться. Почему ж вы ей воли не даете, а?») (Солженицын, 1970, s. 128). Men Denisovitj var inte helt övertygad och svarade Aljosja: ”–Därför att de där bönerna är som klagoskrifter, Aljosjka. Antingen kommer de inte fram eller också

får man dom tillbaka med ”föranleder ingen åtgärd.” (Solzhenitsyn, 1962, s. 184). («Потому, Алешка, что молитвы те, как заявления, или не доходят, или в жалобе отказать.») (Солженицын, 1970, s. 128). Efter det följer en diskussion om bönens betydelse. Aljosja säger att i hans hemby bad de bara för sitt dagliga bröd: ”Ivan Denisytj! Man ska inte be om matpaket och en extraportion soppa. det människor sätter högst är en styggelse för Gud! Man måste be om det vilket hör själen till på det att Gud må avlägsna den onda bottensatsen i våra hjärtan…” (Solzhenitsyn, 1962, s. 185). («-Иван Денисович! Молиться не о том надо, чтобы посылку прислали или чтоб лишняя порция баланды. Что высоко у людей, то мерзость перед Богом! Молиться надо о духовном: чтоб Господь с нашего сердца накипь злую снимал…») (Солженицын, 1970, s. 129).

Sjuchov tänker sedan på friheten. Hur gärna han ville bli fri:

Sjuchov stirrar tigande i taket. Han är ju inte själv säker på om han vill bli fri eller inte. I början vill han inget hellre och räknade varje kväll ut hur mycket av strafftiden som gått och hur mycket som var kvar. Men sedan tröttnade han på det. I synnerhet sedan han fått klart för sig att sådana som han inte fick fara hem utan sändes i förvisning. Och han visste inte om det var lättare att leva där än här (Solzjenitsyn, 1963, s. 187).

Шухов молча смотрел в полоток. Уж сам он не знал, хотел он боли или нет. Поначалу-то очень хотел и каждый вечер считал, сколько дней от сроку прошло, сколько осталось. А потом надоело. А потом проясняться стало, что дамой таких не пускают, гонят б ссылку. И где ему будет житуха лучше – тут ли, там – неведомо (Солженицын, 1970, s. 130).

Sedan tänkte Sjuchov på att Aljosja faktiskt är lycklig i fängelset. Solzjenitsyn väljer att avsluta romanen med denna diskussion om religion, Gud, lycka, frihet och exil. Frihet definierade ju Solzjenitsyn enligt vad den ortodoxa tron sade om den.

3.1.2 Landsbygden

I romanen framställer Solzjenitsyn landsbygden som en fridfull och eftersträvansvärd plats med tillgångar och resurser. Tidigare forskning var också enig om att tiden innan revolutionen var idealet, enligt Solzjenitsyn. Romanen utspelar sig på 1950-talet och Sjuchov drömmer tillbaka till landsbygden där han växt upp och skildrar dess miljö på ett sätt som påminner om den förrevolutionära

tiden. Vid ett antal tillfällen berättar Sjuchov med vemod för sina måttligt intresserade medfångar om sin hemby. Han tycks ha ett behov av att tala om den och dela med sig av livet han levt där. Ofta tänker han för sig själv tillbaka på livet han levde innan fångenskapen. De umbäranden han lever under i fånglägret väcker idealiserande tankar till liv: ”I lägren hade Sjuchov många gånger om tänkt på matvanorna sådana de var på landsbygden: men satte i sig hela pannor med stekpotatis, stora grytor men gröt och ännu längre tillbaka i tiden kött i rejäla stycken. Och mjölk bälgade man i så att magen nästan sprack.” (Solzjenitsyn, 1963, s. 56). («В лагерях Шухов не раз вспоминал, как в деревне раньше ели: картошку - целыми сковородами, кашу – чугунками, а еще раньше мясо – ломтями здоровыми. Да молоко дули – пусть брюхо лопнет.») (Солженицын, 1970, s. 38). Sjuchov säger till sina medfångar när de inte vill ge sig ut i den iskalla, sibiriska kvällen: ”Gå ut i Vargsolen och värm er!” (Solzjenitsyn, 1963, s. 179). ”Månen brukade man i Sjuchovs hemby kalla för Vargsolen.” (Solzjenitsyn, 1963, s. 179). («Волчье солнышко - так у Шухова в краю ино месяц в шутку зовнут.») (Солженицын, 1970, s. 124). Den värme minnena väckte till liv trotsar kylan. I byn utspelade sig det perfekta livet, ges en antydan om av Sjuchov, vilket speglar Solzjenitsyns tanke att där fanns nyckeln till en bättre framtid.

När Aljosja och Sjuchov har en diskussion om bönens betydelse och Aljosja menar att man inte ska be om materiella ting. I hans hemby bad de bara för sitt dagliga bröd. Inte för någonting annat: ”Ivan Denisovitj! Man ska inte be om matpaket eller en extraportion soppa. Det människor sätter högst är en styggelse för Gud! Man måste be om det vilket hör själen till på det att Gud må avlägsna den onda bottensatsen i våra hjärtan…” (Solzjenitsyn, 1963, s. 185). («-Иван Денисович! Молиться не о том надо, чтобы посылку прислали или чтоб лишняя порция баланды. Что высоко у людей, то мерзость перед Богом! Молиться надо о духовном: чтоб Господь с нашего сердца накипь злую снимал...») (Солженицын, 1970, s. 128)

3.1.3 En medveten moral

Willerton menade att människorna på landbyggden uppskattade det lilla i livet, enligt Solzjenitsyn. Sjuchov verkar vara en av dessa människor. Han äter sina

dagliga tvåhundra gram svart bröd med andakt och uppskattning. Medan de andra fångarna kastade i sig maten som om det inte fanns någon morgondag:

Då man äter skall tankarna vara vid ätandet. Man ska äta försiktigt och omständligt som han nu själv gör, ta små, små tuggor, älta dem med tungan, vända dem i gommen – och hur härligt doftar inte detta, grova, svart bröd! Vad är det Sjuchov ätit under åtta år på det nionde? Obetydligt! Kan han arbeta? Om! (Solzjenitsyn, 1963, s. 57)

Есть надо – чтоб думка била на одной еде, вот как сейчас ети кусочки малые откусываешь, и языком их мнешь, и щеками подсасываешь - и такой тебе духовитый это хлеб черный сырой. Что Шуков есть восемь лет, девятый? Ничего. А ворочает? Хо-го! (Солженицын, 1970, s. 38)

Sjuchov var uppmärksam och slarvade inte med tiden han hade. Han försökte hela tiden finna nya lösningar och hade ständigt idéer som skulle kunna vara fördelaktiga för honom. Han finner ett avbrutet sågblad på marken som någon tappat och genast tar han tillvara på det: ”För ögonblicken kunde han inte komma på vad han skulle kunna ha för användning för den, men man vet ju heller aldrig i förväg vad man kan behöva i framtiden. /…/ Att vara förtänksam är bättre än att ha gods och guld.” (Solzjenitsyn, 1963, s. 94). («Шел Шуков тропою и увидел кусок стальной ножовки, полотно поломанного кусок. Хоть ни для какой надобности ему такой кусок не определялась, однако нужды своей вперед не знаешь. /…/ Запасливый лучше богатого.») (Солженицын, 1970, s. 64).

Sjuchovs fru hade velat att han skulle syssla med måleri eftersom det var lättförtjänta pengar. Men det satte sig Sjuchov emot. För honom var snabba pengar inte ett värdigt sätt att arbeta på:

Lättförtjänta pengar – de väger inte tungt och inger ingen känsla av att ha strävat samman. De gamla hade rätt som sade : ”Lätt fånget, lätt förgånget”: Sjuchovs har ännu kraft i arm, kan ta i, skall han då verkligen inte när han kommer ut kunna få arbete som ugnsmakare, snickare eller plåtslagare? (Solzjenitsyn, 1963, s. 51).

Легкие деньги – они и не весят ничего, и чутья такого нет, что вот, мол, ты заработал. Правильно старики говорили: за что не доплатишь, того не, доносишь. Руки у Шухова еще добрые, смокают, нежу он себе на боле ни печной работы не найдет, ни столярной, ни жестяной? (Солженицын, 1970, s. 34).

3.2 Matrjonas Gård

I romanen går Solzjenitsyns nationalistiska uttryck att identifiera i karaktärerna och i omständigheterna som drabbat dem. Landbyggdsidyllen och kommunistkritiken är ofta sammantvinnade. Följande delar gick att finna:

- Landsbygdsidyllen hyllas.
- Kritik mot kommunismen genom kritik mot det centrala styret, industrialiseringen, individualismen och den konsumtionsinriktade livsstilen.
- Förlust av nationalmedvetenheten, moralen och religiositet.

3.2.1 Ödeläggande av landsbygdsidyllen

När romanen börjar är året 1953 och huvudpersonen Ignatitj, som rest från ett ökenlandskap, anländer till staden Torfoprodukt som ligger i Rysslands inre, för att arbeta som matematiklärare. Det är alltså samma år som Solzjenitsyn själv blev frigiven från arbetsläget i södra Rysslands ökenlandskap. Ignatitj berättar i romanen att han längtar till lövskogarna i Rysslands inre: ”Jag ville komma till det centrala bältet – bort från hettan och nära lövskogens sus. Jag ville utplåna mig, fullständigt försvinna i själva det innersta av Ryssland - om något sådant ännu stod att finna” (Solzjenitsyn, 1963, s. 97). («Если такая где-то была, жила.») (Солженицын, 1970, s. 195). Sheryl A. Spitz menar i sin forskning att Ignatitj söker sig tillbaka till det genuina Ryssland – landets hjärtat. Det är sin egen existens som ryss han trevande söker efter. Och mitt i hjärtat av Ryssland finner han Matrjona. Enligt Spitz är Matrjona för Ignatitj en pittoresk återstod från Rysslands förflutna. Med sin fallfärdiga stuga, magra get och halta katt utgör hon en underbar bild av det Ryssland Ignatitj vill bevara (Spitz, 1977, s. 173). Men idyllen verkar ha blivit förstörd. Enligt Confino ansåg Solzjenitsyn att landsbygden hade blivit förstörd av kommunismens industrialisering (Confino, 1991, s. 628). Denna tanke gestaltas när Ignatitj bedrövas över hur landskapet han precis anlänt till blivit skövlat. Efter revolutionen hade skogarna där, på

beställning från Odessa, huggits ned och skickats dithän med god ekonomisk vinst:

Även på denna plats hade det en gång stått djupa och ogenomträngliga skogar och de stod även kvar efter revolutionen. Sedan hade de huggits ned av torvarbetarna och grannkolchosen. Dess ordförande Sjasjkov, hade mejat ned ganska många hektar skog och avyttrat det med god förtjänst nere i Odessaområdet (Solzjenitsyn, 1963, ss. 99-100).

А и на этом месте стояли прежде и перестояли революцию дремучие, непроходимые леса. Потом их вырубили – торф разработчики и соседний колхоз. Председатель его, Шашков, свел под корень изрядно гектаров леса и выгодно сбыл в Одесскую область (Солженицын, 1970, ss. 196-197)

Kolchosens ordförande hade alltså låtit hugga ned skogarna. Confino menar att Solzjenitsyn var emot storskalig industrialisering, såväl under kommunistiskt styre som kapitalistiskt, eftersom det uttömmer jordens begränsade resurser (Confino, 1991, s. 628). Denna åsikt speglas i Ignatitj sorg över förstörelsen. Solzjenitsyn ansåg också, enligt Confinio, att allt beslutsfattande i Ryssland bör ske enligt tillvägagångssättet i forna bondesamhället – gemensamt beslutsfattande på kommunal nivå (Confino, 1991, s. 616). Alltså tvärt emot kolchosens ordförandes egenmäktiga förfarande. Men mitt i Ignatitjs bedrövelse väcker en torghandlare förtröstan. Hon berättar om Torfoprodukts kringliggande byar. Byarna hade funnits sedan urminnes tider och var, trots kommunismens intrång, fortfarande intakta. Ignatitj berättar: ”Dessa namn var som en lugnande bris för mig. De var ett löfte om ett gammaldags Ryssland.” (Solzjenitsyn, 1963, s. 101). («Они обещали мне кондовую Россию.») (Солженицын, 1970, s. 197).

3.2.2 Kritik mot kommunismen

I sina forskningar fastslog Rowley och Confino att det var ekonomisk vinning för ”eliten” som Solzjenitsyn menade att kommunismen innebar. Detta på bekostnad av befolkningen. I romanen kontrollerar staten, liksom skogsavverkningen, all torvproduktion i byn och de ser i första hand till att täcka sitt eget behov av torv. Byborna tvingas ge sig ut om nätterna för att stjäla torv så att de kan värma upp stugorna under vintern: ”Grävmaskiner vrålade runt om på myrarna, men torven var inte till salu för byborna. Den transporterades bara gratis till cheferna och till

dem som arbetade hos ledningen.” (Solzjenitsyn, 1963, s. 112). («Рычали кругом экскаваторы на болотах, но не продавалось и торфу жителям, а только везли – начальству, да кто при начальстве, да по машине – чтителя, врачам, рабочим завода.») (Солженицын, 1970, s. 204). Det kan tänkas att ”eliten” representeras av denna ”ledning”, som skor sig på invånarnas bekostnad. Även höskördarna i byn lägger ledningen beslag på och invånarna får leta efter hö efter att staten tagit det de vill ha av den. Matrjona berättar hur det var när lantbrukarna själva ägde sitt hö: ”Förr i tiden slet man för att få in höet från midsommar till slutet av juli, då var gräset som honung.” (Solzjenitsyn, 1963, s. 114). («По-бывалошному кипели с сеном в межень, с Петрова до Ильина. Считалась трава медовая.») (Солженицын, 1970, s. 206). Staten skulle separeras från samhället, ansåg Solzjneitsyn. Människorna på landbygden skulle själva stå för beslutsfattaden gällande sin egna kommuner: ”Further, Solzhenitsyn´s idea about decisions arrived at by ’a lenghty process of mutual persuasion’ and without votes, had been borrowed from the ethos of the peasant commune, indeed an authentic Russian institiution in the past.” (Confino, 1991, s. 616). Solzjenitsyn kritiserar alltså det centrala styret i romanen. Nästan all jord Matrjona ägde har staten fråntagit henne och nu tvingas hon leva på knappa resurser. Hon har kvar en liten lott där hon odlar undermålig potatis och det är potatis hon lever av: ”…eftersom man inte hade gödslat jorden sedan förkrigstiden och alltid bara satt potatis, potatis och återigen potatis – så stora kunde de inte bli.” (Solzjenitsyn, 1963, s. 107). («Крупной же картошки огород ее песчаный, с довоенных лет не удобренный и всегда засаживаемый картошкой, картошкой и картошкой, -- крупной не давал.») (Солженицын, 1970, s. 201). All Matrjonas energi går åt till att sträva efter att finna mat, värma upp stugan och försöka söka bidrag från staten via en oändlig labyrint av byråkrati. Trots att Matrjona är sjuk måste hon ge sig ut på kolchosen för att arbeta. Och med sig måste hon ta sin egen högaffel. Trots att staten tagit ifrån befolkningen deras mark, djur och jordbruksutrustning håller inte den sina arbetare med verktyg: ”Och ta med er egen högaffel! instruerade ordförandefrun /…/.” (Solzjenitsyn, 1963, s. 116) («И вилы свои бери! – наставляла председательша /…./») (Солженицын, 1970, s. 206). Men trots att Matrjona arbetar för kolchosen hade hon inte tjänat en krona på många år:

Först senare fick jag veta, att Matrjona Vasiljenvna år efter år, under en långt tid inte hade förtjänat en enda rubel från något håll. Man betalade nämligen inte någon pension. Hennes släktingar hjälpte henne föga. Och i kolchosen arbetade hon inte för pengar utan för meriter i form av pinnar i den vältummade arbetsboken, där de antecknades en för varje dag (Solzjenitsyn, 1963, s. 104).

Я только потом узнал, что гор за годом, многие роды, ниоткуда не разрабатывала Матрена Васильевна ни рубля. Потому что пенсии ей не платили. Родные ей помогали мало. А в колхозе она работала не за деньги – за палочки. За палочки трудодней в замусленной книжке (Солженицын, 1970, s. 199).

Rowley menar att ett av Solzjenitsyns starka nationalistiska utryck är hans påstående att kommunismens industrialisering medfört individualisering och habegär. Människorna i Matrjonas omgivning har drabbats av detta habegär och det har gjort att de slutat bry sig om andra människor. Den som starkast tagit till sig det materialistiska tänkandet är gubben Faddej som till och med förlorar sin son som en konsekvens av sin girighet när han i ett och samma lass vill få med sig så mycket som möjligt av lillstugan han fått av Matrjona. Bara för att slippa betala en extra chaufför. Den godhjärtade och plikttrogna Matrjona följde efter för att hjälpa honom med lasten. Hans girighet blev även hennes död. Spitz beskriver Faddej som en person besatt av habegär och att genom tågolyckan får Faddej sitt straff (Spitz, 1977, s. 172). Men det är för enkelt att beskriva olyckan som en hämnd på Faddej. Han lider inte ens av olyckan. I Faddej skildras en kommunist som Solzjenitsyn inte låter straffas. Han belyser genom Faddej snarare kommunismens totala avsaknad av empati. Även ideologins girighet och dumhet. En liten elits intressen, (Faddejs), gick före folkets intressen (övriga i sällskapet som hjälpte honom med flytten. Sin egen familj inklusive). Av tågolyckan och förlusten av anhöriga är han alltså oberörd. Någon dag efter att olyckan skett ser han till att få hem från järnvägsspåret det som återstår av lillstugan. Han har övertalat några myndighetspersoner att ge honom tillåtelse. Indirekt hjälpte alltså staten till att förse Faddej med ännu mer tillgångar;

Och någon gav en sådan tillåtelse. Och Faddej samlade ihop sina överlevande söner, mågar och systersöner och skaffade hästar från kolchosen och från andra sidan av den förstörda övergången förde han på en omväg genom tre byar resten av lillstugan hem till sin går (Solzjenitsyn, 1963, s. 150).

И кто-то дал такое разрешение. И Фадей собрал своих уцелевших сыновей, затей и племянников, и достал лошадей в колхозе – и с того бока развороченного переезда, кружным путем через три деревни, обвозил остатки горницы к себе в двор (Солженицын, 1970, s. 228).

Kommunismens empatilöshet speglas då fyra män uppsöker Ignatitj natten då Matrjona omkom. De söker efter att arrestera någon för hembränning. De hade blivit varse att ett supgille ägt rum i Matrjons stuga samma kväll. Igantitj förstår att det är ”statens män”: ”Där inne i ljust såg jag emellertid att två av dem hade järnvägens rockar.” (Solzjenitsyn, 1963, s. 139). («При свете огляделся я, однако, что у двоих шинели – железнодорожные.») (Солженицын, 1970, s. 221). Trots att de känner till tågolyckan kommer dessa satens män inte till Igantitj för att berätta om att hans hyresvärd omkommit utan de är bara intresserade av att arrestera. Igantitj tänker: ”Men vad är det för förbannat sätt att uppträda på – att inte förklara någonting för en människa bara för att hon inte har officiell ställning.” (Solzjenitsyn, 1963, s. 141). («Но что за манера проклятая – ничего не объяснить нечиновному человеку?») (Солженицын, 1970, s. 222).

Med övertygelsen om att Faddej är kommunist går det lätt att identifiera ytterligare symboler för kommunismen. Spitz menar att i romanen representerar tåg något som med våld inkräktar på den inhemska kulturen och tränger undan djur och människor - godtycklig grymhet (Spitz, 1977, s. 171). Om man anammar Spitz tanke kan man säga att tåget symboliserar kommunism. Det bör göra dem som arbetar för järnvägen till kommunister. Matrjonas fosterdotter är gift med en man som är lokförare. Han är en av dem som hjälper Faddej med lasten. Det är till honom och fosterdottern lillstugan ska fraktas. Denne lokförare har också egen vinning som drivkraft:

…han var även lokförare och kände väl till bestämmelserna för obevakade övergångar och borde ha gått till stationen och varnat dem där i fråga om traktorn. Den natten låg ett tusental människor på expresståget till Ural och sov fridfullt i över- och underbäddarna i sina svagt upplysta vagnar och deras liv hade kunna klippas av. Allt för några människors girighet: för att få tag i ett stycke mark eller för att man inte ville göra en andra tripp med traktorn (Solzjenitsyn, 1963, ss. 148-149).

…но был железнодорожный машинист, хорошо знал правила неохраняемых переездов – и должен был сходить на станцию, предупредить о тракторе. В ту ночь в уральском скором

тысяча жизней людей, мирно спавших на первых и вторых полках при полусвете поездных ламп должна была оборваться. Из-за жадности нескольких людей: захватить участок земли или делать второго рейса трактором (Солженицын, 1970, s. 227).

Spitz menar att Ignatitj återvänder till Rysslands hjärta men finner där bara girighet, ondska, avundsjuka och egen vinning. Hon menar att även Matrjona är en av dessa människor som lagt till med ovanor då hon fjäskar för staten så att de inte ska ta ifrån henne mer än de redan gjort (Spitz, 1977, s. 182). Spitz har rätt i att alla karaktärer är påverkade av kommunismen. En del får till och med sina liv förstörda. Även Igantitj, som är den passiva observatören, har ett materialistiskt tänkande i sig. Han tror att genom att fotografera henne ska han bevara något genuint. En kamera kan tänkas att på den tiden var en lyxvara för någon som bodde i en fallfärdig stuga.

Vidare speglas i romanen Solzjenitsyns inställning till det centraliserade samhället genom Matrjona som varken fick pension för sig själv eller för sin bortgångne make trots att de båda arbetat åt staten: ”Hon var sjuk, men räknades inte som oförmögen att utföra arbete; hon hade arbetat i ett kvarts sekel i kolchosen, men just därför att det var en kolchos och inte en fabrik, var hon inte berättigad att få pension för sig själv.” (Solzjenitsyn, 1963, ss. 109-110). («(о)на была больна, но не считалась инвалидом; она четверть века проработала в колхозе, но потому что не на заводе - не полагалось её пенсии за себя.») (Солженицын, 1970, s. 203). Solzjenitsyn var emot centralisering och förespråkade privatägande och bestämmanderätt på landsbygden.

3.2.3 Medvetenheten

I analysdelen framkom att medvetenheten innebär en moralisk sådan främst baserad på den ortodoxa tron samt en nationalmedvetenhet. Ignatitj har tillskrivits nationalmedvetenheten - han har utan tvivel kunskaper om sitt lands historia och kultur. Till en viss del har han den moraliska medvetenheten. Ignatitj hyllar tsartidens Ryssland - det genuina Ryssland och är medveten om kommunismens förstörelse. Enligt Spitz symboliserar Matrjona det genuina Ryssland och Igantitj ser i henne en målerisk bild av Rysslands förflutna med hennes fallfärdiga stuga,

magra get och halta katt och med total avsaknad av habegär och intresse för materiella ting (Spitz, 1977, s. 173). Men en motsägelse dyker upp tidigt i romanen. Ignatitj ser inte på riktigt det genuina trots att han befinner sig mitt i den. Han är ju distraherad av sin kamera. Om kameran säger Spitz:

The narrator attempts to preserve these quaint remnants by photographing Matryona in her natural habitat. But the old woman invariably freezes up before a camera d becomes unnaturally severe. Clearly, the static image on the glossy surface is not Matryona. Her image of the true Matryona remains undeveloped in the narrator's mind until the fatal accident. (Spitz, 1977, s. 174).

Motsägelsen kan vara en uppmaning från Solzjenitsyns sida till läsaren att öppna ögonen, bli desillusionerad och inte gömma sig bakom något västerländsk och materiellt som en kamera. Ryssland kan inte bli välmående av att ha passiva betraktare. I Ignatitj speglas både nationalmedvetenheten och en moralisk medvetenhet. Igantitjs moral, vad han anser är rätt och fel, visar han genom att sätta värde vid Matrjonas totala avsaknad av habegär och hans otvetydiga kritik mot Faddejs girighet: ”Hon slet inte och släpade för att köpa saker och sedan akta dem mer än sitt liv. Jagade inte efter vackra kläder. Kläder som förskönar missfoster och illvilliga förbrytare” (Solzjenitsyn, 1963, s. 155). («Не выбивалась, чтобы купить вещи и потом беречь их больше своей жизни. Не гналась за нарядами. За одеждой, приукрашивающей уродов и злодеев.») (Солженицын, 1970, s. 231). Men själv är Igantitj alltså begränsad och betryggad bakom en kamera. Och han gör inget konstruktivt för att hjälpa Matrjona - för att bevara henne. Han försöker inte hindra henne från att hjälpa Faddej med lasten. När hon inte kommit hem, trots att det är midnatt, ger han sig inte ut för att leta efter henne. Så han försöker egentligen inte bevara det genuina Ryssland, Matrjona, utan betraktar bara henne, Ryssland, passivt bakom kameran.

I slutet av romanen har Igantitj blivit medveten om vem Matrjona egentligen var. Han får dåligt samvete när han tänker tillbaka på att han inte förstod henne tidigare. Och skamsenhet över att han värderat ett materiellt ting högt sköljer över honom. Matrjona hade tagit på sig hans kofta utan att be honom om lov. Koftan har ett starkt affektionsvärde för Ignatitj eftersom den höll honom varm under hans tid i fångläger. Men nu gnagde den händelsen honom: ”Matrjona fanns ej mer. En kär närstående hade blivit dödad. Och på hennes sista dag hade jag grälat

på henne för att hon tagit min tröja.” (Solzjenitsyn, 1963, s. 143). («Нет Матрены. Убит родной человек. И в день последний я укорил ее на телогрейк.») (Солженицын, 1970, s. 223).

Ignatitj kan beskrivas som en karaktär som blir fullt medveten först i slutet av romanen. Han har genomgått en intellektuell utveckling under sin tid hos Matrjona. Igantitj konstaterar på romanens sista sida: ”Alla hade vi bott intill henne och inte förstått, att hon var just den rättfärdiga, förutan vilken, som ordspråket säger, byn inte står. Inte en stad. Inte hela vår jord” (Solzjenitsyn, 1963, s. 155). («Все мы жили рядом с ней и не поняли, что есть она тот самый праведник, без которого, по пословице, не стоит село. Ни город. Ни вся земля наша.») (Солженицын, 1970, s. 231). Det genuina Ryssland, Matrjona, är det rättfärdiga. Men ingen har sett det eller satt värde på det.

Matrjona besitter en stor mängd medvetande men hon tycks inte själv veta om det. En moraliska medvetenhet speglas i henne genom inställningen till vad som är rätt och fel. Helt uppenbart anser hon det vara rätt att ovillkorligen hjälpa sina medmänniskor utan att begära något tillbaka. Hon har även aktivt valt att inte anskaffa sig materiella ting.

Andligheten som Solzjenitsyn menade var en del av medvetenhetens, besitter Matrjona. Eller åtminstone *har* hon besuttit den. I romanen tycks invånarna i byn ha förlorat just det andliga. En kamp om äganderätt och anskaffande av personliga ägodelar har tagit ett allt för stort utrymme. Gemenskapen är också förlorad. Detta går stick i stäv med hur Solzjenitsyn framställde den ortodoxa trons värden. Han menade att invånarna i en by skulle förenas under den ortodoxa kyrkans värden. Willerton citerar Solzjenitsyn: ”Unlike Western secular traditions, Orthodoxy favours the spiritual harmony of the community over the materialism of the individual.” (Willerton, 1993, s. 186). Enligt Confino menade Solzjenitsyn att under tsartiden hölls byarna ihop av traditionella band som knutits genom generationer (Confino, 1991, s. 616). Confinos hänvisar till *Letter to the Soviet Leaders* där enligt Solzjenitsyns förmenande det bästa för Ryssland vore om staten och regeringen helt separerades från samhället för att inte befolkningens sociala och andliga liv skulle hindras. Kanske blev Matronas andlighet åsidosatt när hon tvingats lägga all tid åt att överleva. Däremot tycks hennes tro ha övergått i vidskepelse. Rutiner och gester som sägs medföra tur är viktigt för henne. Kanske var vidskepelse ett effektivare sätt att tillämpa tro på om Matrjona

fortfarande var övertygad om att en högre makt kunde påverka införskaffandet av livets förnödenheter:

Man kunde emellertid inte säga, att Matrjona var så intensivt troende. Hon var snarare en hedning och vidskepelsen hade övertaget hos henne: man fick inte gå ut i trädgården på Johan den heliges fastedag – för då blev det ingen skörd nästa år. /…/ Så länge jag bodde hos henne, så såg jag aldrig, att hon bad en bön eller ens gjorde korstecknet en enda gång (Solzjenitsyn, 1963, s. 121)

Не сказать, однако, чтобы Матрена верила как-то истово. Даже скорей была она язычница, брали в ней верх суеверия: что на Ивана Постного в огород зайти нельзя – на будущий род урожая не будет. /…/ Сколько жил я у нее – некогда не видал ее молящейся, не чтоб она хот раз перекрестилась (Солженицын, 1970, s. 210)

Men trots alla motgångar Matrjona stött på i sitt liv; förlusten av sina barn, två makar och sin åkermark, har hon fortsatt vara en människa av god moralisk medvetenhet. Det kan även vara så att det just är hennes medvetenhet som är anledningen till att hon inte tidigare dukat under: ”hon hade begravt sina sex barn, men inte sitt sällskapliga sinnelag.” (Solzjenitsyn, 1963, s. 155) («(с)хоронившая шесть детей, но не нрав свой общительный.») (Солженицын, 1970, s. 231).

Objektet för Ignatitj sökande är alltså självaste Ryssland – det autentiska Ryssland som blivit gömt bakom Sovjetunionens slöja (Spitz, 1977, s. 173). Om Matrjona står för det genuina Ryssland så vill Solzjenitsyn säga att det är tiden innan revolutionen som är den rättfärdiga.

3.3 Cancerkliniken

I *Cancerkliniken* blir de nationalistiska budskapen tydliga i gestaltningarna av karaktärernas diskussioner och tankar samt i miljöskildringar:

- Kritik mot kommunismen i karaktärernas diskussioner om politik, ideologi och filosofi.
- Förskönande av landsbygden genom idylliska miljöskildringar som kontrasteras mot städernas utveckling.
- Medvetenheten finns hos de karaktärer som framställs ha moraliska värden.

3.3.1 Kritik mot kommunismen

Cornwell menar att protagonisten Oleg Kostoglotovs liv och öde påminner om Solzjenitsyns (Cornwell, 1998, s. 776). Om vi tänker oss att Kostoglotov speglar Solzjenitsyn blir det klart varför kommunisten Pavel Nikolajevitj Rusanov är Kostoglotovs ärkefiende. Rusanov en högt rankad partifunktionär som är väldigt bekymrad över den politiska utvecklingen i Sovjetunionen efter Stalins död. Cornwell menar att Rusanov framställs som en smädebild: ”In a novel that is consistently realistic, Rusanov runs dangerously close to a caricature at times.” (Cornwell, 1998, s. 777). I Rusanovs kommentarer och uttalanden står Solzjenitsyns antipati mot kommunismen svart på vitt. Exempelvis i ett samtal Rusanov har med sin son Jura. Jura har tillskrivits samvete och empati. Egenskaper Solzjenitsyn inte givit Rusanov. Jura är jurist och har precis kommit hem från en tjänsteresa när han besöker sin far. Jura berättar om ett fall han arbetar med där en chaufför har blivit dömd till fem års fängelse efter att ha övergett sin lastbil med lådor innehållande förnödenheter till de kooperativa föreningarna. Chauffören hade överraskats av en snöstorm och kört fast. Mån om sitt liv hade han sökt skydd från den iskalla natten och lämnat lastbilen vind för våg. Morgonen efter återvände han och körde vidare till sin slutdestination. Vid ankomst saknades en låda makaroner och chauffören blev alltså dömd för detta. Jura gillar inte domen. Han tycker den är för hård och det finns inga bevis för vem som stal lådan. Men Rusanov svarar: ”Nåja, även om han inte gjort de själv, så hade han i alla fall lämnat sin post! Vad är det för sätt att överge stadsegendom och ge sig av?” (Solzjenitsyn, 1968, s. 359). («Пусть и не сам – так с поста ушел! Как ето – бросить государственное имущество и уйти?!») (Солженицын, 1970, s. 442) Jura berättar att han hejdat domen. Rusanov måste då gömma huvudet i händerna av vrede:

> Detta var vad han hade fruktat! Jura hade både fördärvat saken och kastat en skugga över sin far. /…/ Sedan sade han, att varje sanning är konkret och för den skull är lagen lag, men det gällde också att förstå i det konkreta ögonblicket, det konkreta läget, vad som krävdes vid en viss tidpunkt. Och speciellt försökte han därtill reda ut för sonen att det existerar ett organiskt samband mellan alla instanser och alla grenar i regeringskansliet, och att han för den skull, även om han kom till ett avlägset distrikt med republikens fullmakt, inte hade lov att spänna bågen för högt. Tvärt om måste man ta hänsyn till platsen och utan tvingande nödvändighet gå emot de lokala, praktiskt verksamma tjänstemännen, som bättre än han kände till dess betingelser och krav. Och om dessa hade gett chauffören fem år, så innebar det att detta krävdes i detta speciella distrikt (Solzjenitsyn, 1968, ss. 359-360).

Так он и опасался! Юрка и дело губил, и себя губил, и на отца влек тень. /…/ Тут же оговаривался он, что всякая истина конкретна и потому закон – законом, но надо понимать еще и конкретный момент, обстановку – то, что требуется в данную минуту. И еще особенно старался он ему открыть, что существует органическая взаимосвязь всех инстанций, и всех ветвей государственного аппарата; и что поэтому, даже в глухой район приезжая с республиканскими полномочиями, он не должен заноситься, напортив, - должен чутко считаться с местными условиями и не идти без надобности вразрез местным практическим работникам, которые знают эти условия и требования лучше его; и если дали шоферу пять лет, то, значит, в данном районе это требуется (Солженицын, 1970, s. 443).

Rusanov kännetecknas av ett påtagligt, kommunistiskt tänkande. Absurditeten och godtyckligheten i många av fängslanden under kommunisttiden i Sovjetunionen är allmänt känt. Den människlighet och det samvete som finns i Jura försöker Rusanov tvätta bort. Han gör det kanske omedvetet, färgad av sina år i partiet, men lika fullt är det en handling som innebär att föra kommunismens budskap vidare. Kommunismen var den största ondskan som fanns i världen, enligt Solzjenitsyn (Confino, 1991, s. 626). Det omänskliga i Rusanovs reaktion när Jura berättar om sitt åsikt om domen och Rusanovs efterföljande agerande går helt emot den ortodoxa kyrkans moraliska värden. Alltså mot de moraliska värden Solzjenitsyn stod för och tyckte att Ryssland skulle styras utifrån. De värdena är baserade på gemensam harmoni (Willerton, 1993, s. 185) Att en människa inte ska behöva att frysa ihjäl för en låda makaroner, kan tyckas självklart. För Sovjetregimen var en försvunnen låda makaroner ett enkelt verktyg att sätta skräck i befolkningen med. Så långt ifrån en gemensam harmoni det går att komma.

Kritik mot kommunismen utryckte Solzjenitsyn genom att förespråka privatisering. Han menade att decentralisering var en nödvändighet för Rysslands tillfrisknande (Willerton, 1993, s. 191). Denna kritik gestaltas i den privatpraktiserande Doktor Oresjenkov. Det är han som påminner läsaren om det avgiftsbelagda i den kostnadsfria vården som fanns i Sovjetunionen. Oresjenkov samtalar med Ljudmila Dontsova, en av läkarna vid Cancerkliniken, och hon undrar hur många privatpraktiserande läkare som egentligen behövs när Sovjet erbjuder befolkningen gratis sjukvård. Oresjenkov svarar henne:

- Vad innebär ”kostnadsfritt”? Läkarna arbetar ju utan betalning. Det är bara det att det inte är patienten som betalar dem utan nationalbudgeten – men den kommer från dessa samma patienter. Detta är inte kostnadsfri läkarvård utan opersonlig sådan. Och om pengarna blivit kvar hos

patienten, skulle han ha vridit och vänt på denna tiorubel gång på gång och i verkligheten ha kunnat gå till doktorn fem gånger om (Solzjenitsyn, 1968, s. 382).

Что значит ”бесплатность”? Врачи же не бесплатно работают. Только платит им не пациент, а народный бюджет, - но он из тех же пациентов. Это лечение не бесплатное, а – обезличенное. А если б деньги остались у пациента, он бы эту десятку еще в руках покрутил. А действительно нужно – и пять раз бы сходил (Солженицын, 1970, с. 470).

Ljudmila Dontsova, som förfäktade det statliga sjukvårdssystemet, väljer efter att själv drabbats av cancer att vända sig till just Doktor Oresjenkovs för behandling. Doktor Oresjenkovs har genomgått många prövningar i sitt liv, varit förföljd av regimen under många år och kämpat för att få behålla sin privatklinik:

Men av alla dessa förföljelser hade den mest envetna och pressande berott på att Oresjenkovs envist hållit på sin rätt att bedriva en medicinsk privatklinik, fastän detta allt strängare förbjöds som en källa till privat företagsamhet och privat kapitalsamlande. Det var en verksamhet som var främmande för en sann arbetare och som på varje punkt dag för dag alstrade en borgerlig livssyn (Solzjenitsyn, 1968, s. 374).

-меж всех этих преследований самое настойчивое и стискивающее было за то, что Орещенков упорно держался своего права вести частную врачебную практику, хотя она все жесточе повсеместно запрещалась как источник предпринимательства и обогащения, как нетрудовая деятельность, на каждом шагу повседневно рождающая буржуазию (Солженицын, 1970, s. 461)

Vetenskapen som fördärvande faktor för Sovjetunionen tar Willerton upp i sin forskning. Solzjenitsyn menade att Rysslands olyckor var sprungna ur en lång process som pågått sedan 1500-talet. Det var ateismens och vetenskapens uppsving sedan 1500-talet som försvagat moralen i alla moderna samhällen. I Sovjet utplånades andligheten varpå vetenskapen, som blivit landets grundläggande lärosats, tog utrymme (Willerton, 1993, s. 183). Patienterna i *Cancerkliniken* debatterar vetenskapens oöverträfflighet. En del av dem förlitar sig mer på egentillverkade läkemedel än på den medicinska vetenskapen. Precis i vilken utsträckning Solzjenitsyn var emot vetenskapen är i tidigare forskning oklart. Men i romanen berättar Kostoglotov om en björksvamp ur vilken det går att utvinna en substans som botar cancer. Denna björksvamp växer i skogarna i Rysslands inre och Kostoglotov är bekant med mannen som besitter färdigheter i att tillverka detta botemedel. Flera av patienterna vill söka upp mannen men Kostoglotov vill inte berätta mer. Det finns ett dubbelt budskap i historien om

björksvampen. Dels är den ett ifrågasättande av vetenskapens oöverträfflighet dels representerar den Rysslands inre – där finns räddningen.

3.3.2 Rysslands räddning finns på landsbygden

Enligt Willerton var Solzjenitsyn emot idéer importerade utifrån till Ryssland. Han förespråkade en rysk nationalism som avvisar utländska ideologier och istället söker ledtrådar till en bättre framtid på landsbygden (Willerton, 1993, s. 182). I romanen ställs den mediciniska vetenskapen mot ett naturläkemedel som växer på landsbygden. Med det ställer Solzjenitsyn åter igen en modern doktrin mot en traditionell. Kostoglotov hävdar att björksvampen räddat liv, men det får läsaren aldrig bevis för. Däremot lyckas inte de vetenskapliga metoderna heller rädda vare sig Kostoglotov eller hans medpatienter. Han skrivs ut utan att vara botad från sin cancer. Varken cancersvulsterna eller björksvampen vann. Cornwell menar att *Cancerkliniken* ofta har tolkats som en ren allegori – cancer är lika med kommunismen (Cornwell, 1998, s. 777). Om vi tillämpar allegorin lämnas läsaren med en förhoppning till landsbygden och ett fortsatt förakt mot kommunismen – cancern. Alltså vinner landsbygden i slutändan.

Parallellt med idealiserandet av landsbygden kritiserade Solzjenitsyn kommunismens koncentrering av människor i städerna. I städerna ville han slopa trångboddheten, minska antalet bilar och avhålla från att bygga fler höghus. Istället borde det satsas ekonomiskt på landsbygdens agrikultur som förfallit sedan kommunismen infördes (Confino, 1991, s. 628). Denna kritik återspeglas i Doktor Oresjenkov. Han bor i en stad inte lång ifrån cancerkliniken, som fortfarande är tämligen orörd. Solzjenitsyn beskriver staden:

Huset låg vid en av de tysta gatorna, en boulevard, som inte bara var bred utan hade också breda trottoarer, där husen låg gott och väl femton meter från varandra. På trottoarerna hade redan under förra århundradet tjockstammiga träd rotat sig, vilkas grenar sommartid slöt sig samman till ett grönt tak, och runt vart och ett av dem hade man grävt upp jorden, gjort rent och satt upp ett järngaller. /…/ Denna bågformade gata omslöt den bästa och vackraste delen av staden och utgjorde själv en av dess bästa prydnader. (Men i stadssovjeten morrades det om att de här envåningshusen låg väldigt spridda och inte nog tätt tillsammans, att kommunikationerna blev dyra, och att det var hög tid att riva dem och bygga femvåningshus.) (Solzjenitsyn, 1968, s. 371).

Домки стоял на одной из тихих улиц, не только с широким бульваром, но с просторными тротуарами, отводившими дома от улицы на добрых пятнадцать метров. На тротуарах еще в

прошлом веке принялись толстоствольные деревья в летнее время сплошь сдвигались в зеленую крышу, а каждого низ был обкопан, очищен и огражден чугунной решеточкой. /…/ это дуговая улица окружала добротнейшую красивейшую часть города и сама была из лучших ее украшений. (Впрочем, ворчали в горсовете, что уж очень растянуты эти одноэтажные, не притиснутые друг к другу, дома, что дороги становятся коммуникации, и пора тут сносить и строить пятиэтажные.) (Солженицын, 1970, s. 457)

Oavsett ideologisk övertygelse hos patienterna i *Cancerkliniken* verkar alla finna ro i tankar på landsbygden. Diskussionen om björksvampen väcker tankar till liv i dem. Tankar som kan tyckas idealisera landsbygden precis så som Solzjenitsyn gjorde. En kväll i sjuksalen då patienterna tystnat efter en lång debattsession om björksvampen och landskapet där den växer får läsaren ta del av patienternas inre. I dem alla fanns en längtan till det orörda i Ryssland:

Förbi ögonen på dem som för länge sedan lämnat Ryssland (någon till och med frivilligt) eller som inte ens någonsin varit där, gled synen av detta anspråkslösa, jämna, aldrig solstekta land, än dolt under en lätt regngardin, än i vårfloder, ett land med gyttjiga skogs- och ängsstigar. Ett tyst land, det enkla trädet i skogen gör människan sådana tjänster och är så nödvändigt för henne. Folket som bor i detta land, förstår inte alltid sitt fosterland, de längtar efter ett klarblått hav och bananer, men där finns det som människan behöver: en svart missbildning på den vita björkstammen, dess sjukdom, dess tumör (Solzjenitsyn, 1968, s. 135).

”Перед ними, давно уехавшими из России (кто — и добровольно) или даже никогда не бывавшими там, прошло видение этой непритязательной, умеренной, не прожаренной солнцем страны, то в завеси лёгкого грибного дождика, то в весенних половодьях и увязистых полевых и лесных дорогах, тихой стороны, где простое лесное дерево так служит и так нужно человеку. Люди, живущие в той стороне, не всегда понимают свою родину, им хочется ярко-синего моря и бананов, а вон оно, что нужно человеку: чёрный уродливый нарост на беленькой берёзе, её болезнь, её опухоль. (Солженицын, 1970, s. 167)

3.3.3 Moraliska värden

På landsbygden, menade Solzjenitsyn, levde människorna efter moraliska principer baserade på den ortodoxa tron. Han sade att människorna på landsbygden begär så lite i jämförelse med människorna i städerna. Willerton citerar Solzjenitsyn:

This is how their thoughts run: if only the petty local communist despot would somehow quit his uncontrolled tyranny, if only they could get enough to eat for once, and buy shoes for the children, and lay in enough fuel for the winter; if only they could have sufficient space to live even two to a room; if only a church would be opened within a hundred miles of where they live; if only they weren't forbidden to baptize their children and bring them up knowing right from wrong; and if only they could get father away from the bottle (Willerton, 1993, s. 194).

Om Kostoglotov var religiös framgår inte men liksom landsbygdsbefolkningen, enligt Solzjenitsyns förmenande, begärde Kostoglotov väldigt lite. Det gör honom till en medveten karaktär eftersom han lever på ett sätt som enligt Solzjneitsyn var moraliskt. Under sin vandring efter utskrivningen genom den till kliniken närbelägna staden uppskattar Kostoglotov det lilla. När han kommer över ett spett med några grillade köttbitar är han en lycklig man:

> Han kände på varje bit med läpparna och med tungan – hur det fina köttet saftade sig, hur det doftade, hur exakt genomstekt det var, inte alls för mycket. Hur mycket primitiv dragningskraft låg det inte fortfarande kvar i varje sådan köttbit! (Solzjenitsyn, 1968, s. 441).
>
> Он испытвал губами и языком каждый кусочек – как сочится нежное мясо, как пахнет, как оно в меру долшо и ничут не пережарено, сколько первородчого претяжения еще таится, езе не убито в каждом таком кусочке (Солженицын, 1970, s. 554).

Kostoglotovs moral speglas när han ryser över hur en man i en butik kostar på sig en lyxig skjorta:

> Vad var det här?? Folk ruttnade i löpgravarna, slängdes i massgravar, i grunda hål i den frusna polarmarken, folk skickades till arbetsläger för första, andra och tredje gången, folk nomadiserades från det ena etappfängelset till det andra, folk slet med hackor och arbetade för att få ihop till en stoppad undertröja, medan den här sprätten inte bara hade sitt skjortnummer utan också sitt kragnummer i gott minne!! Det där med kragnummer knäckte Oleg (Solzjenitsyn, 1968, s. 447).
>
> Как??? Люди кисли в траншеях, людей сваливали в братские могилы, в мелкие ямки в полярной мерзлоте, людей брали по первому, второму, по третьему разу в лагерь, люди кочевали в этапах-краснушках, люди с киркой надрывались, зарабатывая на латаную телогрейку, а этот чистоплюй не только помнит номер своей рубашки, но и номер своего воротничка?! Вот этот номер своего воротничка?! (Солженицын, 1970, s. 551).

En asketisk livsstil blir ett sorts medvetenhet eftersom det står i kontrast till kommunismens ideologi så som Solzjenitsyn såg den med materialistiskt tänkande och ekonomisk vinning. Kostoglotov erinrar sig en vän, Kadmin, han haft innan han blev fängslad. Kadmin är en man av högsta moral. Han uppskattade inget annat än det lilla som livet gav. Det var han som lärde Kostoglotov uppskatta en asketisk livsstil och inte sätta värden till det materiella. Kostoglotov hävdar att det är just den inställningen som hjälpt honom att behålla sansen under sin tid i fångenskap och nu på en klinik som närmast liknas vid ett fängelse: ”Detta sätt att ta emot livet i deporteringen med ett skratt och med ständig glädje hade Oleg i främsta rummet lärt sig av gamlingen Kadmin.” (Solzjenitsyn, 1968, s. 242). («Это восприятие ссыльной жизни со смехом, с постоянной радостью у Олега сложилось больше всего от супругов

Кадминых.») (Солженицын, 1970, s. 298). Kadmin och hans fru äger nästan ingenting men behöver en lampa. När de väl hittar en är lyckan fullständig:

Medan man jagade elektriska lampor av sista skriket i huvudstäderna och vätebomben just var uppfunnen, förvandlade denna lampa på det runda hemmagjorda bordet jordhyddan till en praktfull salong från förra seklet. En sådan triumf!" (Solzjenitsyn, 1968, s. 243). / …/ - det är ju så att det inte alls är välståndsnivån som utgör människors lycka utan hjärtats inställning och vårt sätt att de på vårt liv. Både det ena och det andra råder vi alltid över, och människan är också alltid lycklig, om hon vill det, och inget kan hindra henne från det (Solzjenitsyn, 1968, s. 244).

Когда в столицах гоняются за торшерами и уже изобретена водородная бомба — эта лампа на круглом самодельном столе превращает глинобитную землянку в роскошную гостиную предпрошлого века. Что за торжество! (Солженицын, 1970, s. 300)/…/совсем не уровень благополучия делает счастье людей, а — отношения сердец и наша точка зрения на нашу жизнь. И то и другое — всегда в нашей власти, а значит, человек всегда счастлив, если он хочет этого, и никто не может ему помешать (Солженицын, 1970, s. 301).

Kadmin som inte bedrev något för ekonomisk vinning. Han hade inga grönsaker i sin trädgård och han hade inga djur som genererade familjen pengar. Han hade bara ett par hundar:

Som om den svart- och vitfläckige långörade Zuk, stor som en björn, skulle komma och hoppa upp på en för pengars skull /…/ Men om vi slutar älska djuren är det inte då oundvikligt, att vi sedan slutar älska också människorna? I alla livets skiften fäste sig Kadmins inte vid det yttre utan vid personligheten. Och den allmänna hjärtlighet, som utstrålade från de båda makarna, vann utan varje dressyr nästan ögonblickligen deras djurs tillgivenhet. Djuren älskade när Kadmins samtalade med dem och lyssnade länge (Solzjenitsyn, 1968, ss. 246-247).

Разве за деньги будут так прыгать на тебя лопоухий чёрно-бурый Жук, огромный, как медведь, и острый пронырливый маленький Тобик, весь белый, но с подвижными чёрными ушками? Любовь к животным мы теперь не ставим в людях ни в грош, а над привязанностью к кошкам даже непременно смеёмся. Но разлюбив сперва животных — не неизбежно ли мы потом разлюбливаем и людей? Кадмины любят в каждом своём звере не шкурку, а личность. И та общая душевность, которую излучают супруги, безо всякой дрессировки почти мгновенно усваивается и их животными. Животные очень ценят, когда Кадмины с ними разговаривают, и подолгу могут слушать (Солженицын, 1970, s. 305).

Cornwell påpekar att Kostoglotovs intellektuella och moraliska sökande är driven av rysk stoicism. Det innebär förmågan att lida i stillhet. Denna förmåga härstammar från naturens värld, menar han: "At the back of Kostoglotov´s intellectual and moral searchings, one detects a degree of simple Russian stoicism, an ability to suffer – though not, in his case, in silence – which derives from the world of nature." (Cornwell, 1998, s. 777). Den förmågan kan alltså inget importerat utifrån ge människan. Även Terras poängterar att Kostoglotov har en djup, undersökande moral (Terras, 1985, s. 437). "*Cancer Ward* assembles a heterogeneous collection of patients, people close to them, and hospital staff in a

Central Asian cancer clinic. Each ”polyphonic” novel has its psychological centre in a character like the author, a prisoner or in exile (Kostoglotov in *Cancer Ward*) with a deep, probing moral sense.” (Terras, 1985, s. 437). Moraliskt handlande är en del av det som Solzjenitsyn menade att definierade en medveten människa. Kostoglotov uttrycker sig moralistiskt i en av många dispyter med Rusanov. I ett av tillfällena handlar det om Rusanovs ideologiska tillhörighet. Kostoglotov menar att Rusanov inte är någon proletär utan rasist eftersom han tycks döma människor utifrån social bakgrund. Rusanov försvarar vilt att han visst är proletär. Kostoglotov säger till Rusanov:

Han är ett kräk och ingen proletär! Han bara ligger i för en personligt pension, det har jag hört! /…/ - Det är inte fosterlandet ni älskar utan pensionen! Så fort som möjligt vid fyrtiofem års ålder. Och här är jag som sårades vid Voronež och inte ett vitten äger jag utom ett par lappade stövlar, men fosterlandet älskar jag! Jag får ingenting i sjukpenning för de här månaderna, men jag älskar i alla fall det här fosterlandet! (Solzjenitsyn, 1968, ss. 366-367).

Жадюга он, а не пролетарий! Он только трясется – пенсию персональную получить, слышал я! /…/ Вы не любите-то не родину, а пенсию! Да пораньше, лет в сорок пять! А я вот ранен под Воронежем, и шиш имею да сапоги залатанные – а родину люблю! Мне вот по бюллетеню за эти два месяца ничего не заплатят, а я все равно родину люблю! (Солженицын, 1970, s. 451)

Patienten Vadim försöker lugna Kostoglotov som fasthåller vikten att som medborgare ta sitt ansvar att protestera mot orättvisor. Det var i befolkningens händer som en förändring av Ryssland låg, enligt Solzjenitsyn. Vadim menar:

-Oleg! Det lättaste som finns är att kritisera en alldeles nyetablerad samhällsordning. Men det gäller att komma ihåg att den bara har knappt fyrtio år på nacken och knappt det. – Jag har ännu mindre! replikerade Kostoglotov blixtsnabbt. – Och jag kommer alltid att vara yngre än samhällsordningen! Vad ska jag göra åt det? Tiga hela livet? (Solzjenitsyn, 1968, s. 367).

Олег! Легче всего критиковать еще только становящееся общшство. Чо чадо помнить, что ему пока только сорок лет, и того нет. / Так и мне не болвше! – с быстрой откликнулся Костоглотов. – И всегда будет меньше! Что же мне поэтому – всю жизнь молчтаь? (Солженицын, 1970, s. 453)

Trots att geologen Vadim och Kostoglotov inte är ense om allt framställer Solzjenitsyn Vadim som ytterst intelligent. Han har också medvetenheten. Han ligger inför döden men funderar ändå på vad han vill efterlämna sig då han lämnar jordelivet. Han har funnit ut en matematisk formel som han har för ambition att föra vidare. Istället för att beklaga sig över sitt tillstånd, som kommunisten Rusanov gör, funderar Vadim hur han kan göra något konstruktivt med det. Solzjenitsyn tillskriver Vadim goda och användbara egenskaper och lyfter därmed

åter fram en människa med moral. Han vill göra något som leder till en förändring:

> Det är lättare för en begåvad person att förstå och acceptera döden än för en obegåvad./…/Men Vadim hade föresatt sig att inte drömma om att bli frisk – att inte ens spilla några nattliga minuter på något så ofruktbart – utan han skulle ta sig samman, arbeta och lämna efter sig åt människorna en ny metod att finna malm. (Solzjenitsyn, 1968, ss. 228-229)

> …что таланту легче понять и принять смерть, чем бездарности! (Солженицын, 1970, s. 282). Но Вадим постановил для себя не мечтать о продлении жизни, не мечтать о выздоровлении — даже ночных минут не тратить на эти бесплодности, — а сжаться, работать и оставить людям после себя новый метод поиска руд. (Солженицын, 1970, ss. 282-283)

Cornwell menar att många *läser Cancerkliniken* som en allegori där cancer symboliserar kommunismen (Cornwell, 1998, s. 777). Om Solzjenitsyn menade att kommunismen förstör Ryssland bör patienterna vid cancerkliniken representera Ryssland. Eftersom de blir drabbade av den. När Kostoglotov blir utskriven är han inte botad från sin cancer men hans hjärta och mänsklighet är intakt. Precis som Kostoglotov, blev Solzjenitsyn inte botad från sin cancer under vistelsen på kliniken utan fortsatte att behandlas efter frigivningen. Men eftersom Kostoglotov var en medveten man lyckade inte cancern ta kål på honom. Med Cornwells symbolik i åtanke innebär det att kommunismen inte lyckades ta kål på Kostoglotov. Han är ärrad av den, man är fortfarande samma man med samma värderingar. När Kostoglotov efter sin utskrivning befinner sig på nattåget mot Karaganda blir han påmind om dagarna han spenderat i överfulla tågvagnar på väg till förvisning. Han tänker på medpassagerarna han hade delat dessa vagnar med: ”De andra hade inte överlevt. Men det hade han. Och han hade inte dött av kräfta heller. Och nu höll deportationen att spricka som ett äggskal.” (Solzjenitsyn, 1968, s. 478). («Другие не дожили. А он дожил. И вот от рака не умер. Вот и ссылка уже колется, как яичная скорлупа.») (Солженицын, 1970, s. 589). Vid hans utskrivning 1955, två år efter Stalins död, fanns GULAG-systemet kvar, men hade fängelsesystemen hade börjat avvecklas.

4 Avslutning

I min analys har jag visat att samtliga aspekter av Solzjenitsyns nationalistiska uttryck finns gestaltade i de tre romanerna. Det mest framträdanden området är sovjetkritiken som även innehåller Solzjenitsyns antipati mot västvärlden och mot materialismen. Vidare är Solzjenitsyn tydlig med sin kärlek till landsbygden och framställer livet där så som det förflöt innan revolutionen som det idealiska levnadssättet. I alla tre romanerna får landsbygdsidyllen stort utrymme. Den ortodoxa tron som också var en förutsättning för en pånyttfödelse av Ryssland, enligt Solzjenitsyn, och i *En dag i Ivan Denisovitjs liv* är religiositet mest framträdande av de nationalistiska aspekterna. Aljosas kristna inriktning framgår inte tydligt men Solzjenitsyns budskap om religiositet som en förutsättning för bevarade av medmänsklighet och kanske till och med överlevnad gör det. *I Matrjonas Gård* berörs religiositet vid något enstaka tillfälle medan *i Cancerkliniken* har den ingen avgörande betydelse för nationalistiskt uttryck.

Beskyllandet av Rysslands alla problem på väst var alla tre forskares främsta resultat och räddningen var ett återupptagande av tsartiden, menade de. Willerton som jämförde Solzjenitsyns tankar om andlighet och sociopolitiska åsikter om sovjetunionen, med de politiska problemen som fanns i Ryssland vid tiden då artikeln skrevs, 1993, menar att Solzjenitsyn inte såg någon annan utväg för sitt hemland än att kommunismen måste avskaffas och det styre som fanns innan revolutionen återinföras. Detsamma hade Confino kommit fram till ett par år tidigare då han undersökte hur Solzjenitsyns nationalistiska uttrycka hade anammats av samtida ryska nationalistiska grupper. Grupperna tog fasta på just beskyllandet av kommunismen som en utländsk ideologi och tsartiden som det optimala samhället när de syftade till Rysslands bästa. När Rowley 1997 undersökte Solzjenitsyn nationalistiska åsikter i hans publikationer och facklitterära verk kom även han fram till samma sak. En intressant aspekt i Confinos forskning är att Solzjenitsyn uttryckte att sovjetunionens ledare gärna kunde fortsätta leda men om de gjorde det efter den ortodoxa trons principer. Borde inte det vara en omöjlighet? Det är ett väldigt utopiskt tänkande. Rowley poängterar att Solzjenitsyn inte har något konkret förslag hur detta ska införas. På vilket sätt han tänkte att kommunismen skulle avskaffas vet vi inte. Vi vet inte

heller på vilket sätt återinförandet av den ortodoxa tron skulle ske eller en nationalmedvetenhet skulle inpräntas i Rysslands befolkning. Hjältarna i romanerna är som Solzjenitsyn själv – på många sätt passiva betraktare. De har starka åsikter om vad som är moraliskt värdefullt och förmedlar dem gärna, ofta bryskt, men hur människorna i omgivningen ska förbättra sig har de inga åsikter om. Solzjenitsyn kanske ville förändra genom att själv vara ett gott föredöme.

Matrjonas Gård, som i allra högsta grad är landsbygdsprosa, upplever jag även som en upplysningsroman. Solzjenitsyn vill öka läsarens förståelse för hur Ryssland verkligen drabbats av kommunismen och kommer att drabbas än mer om inget görs för att stoppa den. Det är därför Solzjenitsyn låter det ostoppbara tåget (kommunismen) ha ihjäl Matrjona (det genuina Ryssland). Jag tror att med Matrjonas död ville Solzjenitsyn konkret avslöja vad regimen gjorde med Ryssland. Spitz läste *Matrjonas Gård* som Igantitjs strävna tillbaka till sin egenskap som ryss. Det kan tänkas att han upplevde att han förlorade sin ryskhet i fångenskap i Asiens ökenlandskap och nu vill åter bli genuint rysk. Men det Ryssland Ignatitj kommer till är alltså förstört av en utländsk ideologi.

Cancerkliniken läst utifrån Cornwells åsikt att cancern symboliserar kommunismen innebär en tydlig ideologikritik. Kostoglotov har drabbats men stått över den, Rusanov drabbas också av det som han höll som den mest värdiga ideologi, Ljudmila vänder sig till den privat praktiserande läkaren Oresjenkov eftersom hon litar på den verksamheten mer än sin egen arbetsgivare – den statliga sjukvården. Med den symboliken låter Solzjenitsyn ingen komma undan kommunismen. Inte ens de som håller den för den främsta ideologin i världen.

Det är genom karaktärerna och miljöerna i romanen som Solzjenitsyns åsikter uttrycks. De karaktärer med omoraliskt tänkande är kommunister. De är främst intresserade av att agera för egen vinning. I *En dag i Ivan Denisovitjs liv* går det inte bra för de fångar som försöker roffa åt sig av mat och materiella ting eller och gör uppror. Även i *Matrjonas Gård* är ”skurkarna” de som tillämpar ett, enligt Solzjenitsyn, kommunistiskt tänkande. I *Cancerkliniken* tror kommunisten Rusanov att han ska få specialbehandling och inte behöva vistas på en primitiv sal tillsammans med andra patienter. I romanerna har de ”goda” karaktärerna just de egenskaper som definierar Solzjenitsyn som nationalist. Sjuchov, Ignatitj och Kostoglotov hyser alla kärlek till landsbygden, kritiserar öppet kommunismen och har ett moraliskt tänkande. De karaktärer som däremot saknar medvetenhet och

inte tar sitt ansvar, de som inte upplever livet som en gåva som ska förvaltas på ett värdigt sätt, beskrivs som romanens förlorare.

5 Litteraturförteckning

Confino, M., 1991. Solzhenitsyn, the West, and the New Russian Nationalism. *Journal of Contemporary History, Vol. 26, No. 3/4,* ss. 611-636.

Cornwell, N., 1998. *Reference guide to Russian literature.* London: Fitzroy Dearborn.

Culler, J., 2011. *Litteraturteori - En mycket kort introduktion.* Lund: Studentlitteratur.

Emerson, C., 2008. *The Cambridge Introduction to Russian Literature.* Cambridge: Cambridge University Press.

McLean, H., 1998. The City. i: *The Cambridge Companion to the Classic Russian Novel.* Cambridge: Cambridge University Press, ss. 37-38.

McLean, H., 1998. The Countryside. i: *The Cambridge Companion to The Classic Russian Novel.* Cambridge: Combridge University Press, s. 59.

Rowley, D. G., 1997. *Alexandr Solzhenitsyn and Russian Nationalism.* London: Sage Publications, Ltd. .

Saur, P. S., 2004. Solzhenitsyn´s MATRYONA´S HOME. *The Explicator,* ss. 118-121.

Shneidman, 2004. *Russian Litteratur 1995-2002: on the threshol of the new millenium.* Totonto: University of Toronto press.

Solzjenitsyn, A., 1963. *En dag i Ivan Denisovitjs liv.* Göteborg: Västan tryckeri AB.

Solzjenitsyn, A., 1963. *Två berättelser.* Stockholm: Åhlen & Åkerlund.

Solzjenitsyn, A., 1968. *Cancerkliniken.* Emmaboda: IKEA AB.

Spitz, S. A., 1977. The Impact of Structure in Solzhenitsyn´s " Matryona´s Home". *The Russian Review Vol. 36 No. 2,* ss. 167-183.

Spritz, S. A., 1977. The Impact of Structure in Solzhenitsyn´s " Matryona´s Home". *The Russian Review Vol. 36 No. 2,* ss. 167-183.

Terras, V., 1985. *Handbook of Russian Literature.* Bighamton: Yale University.

Umar, H., 2012. The Political Dimensions of Alexander Solzhenitsyn's 'Cancer Ward'. *NUML Journal of Critical Inquiry Vol 10 (2),* ss. 56-79.

Willerton, J. P., 1993. Solzhenitsyn´s Challange to Russia and the West. *International Journal of Social Economics,* ss. 181-197.

Солженитцын, А., 1970. *Собрание Сочинений Vol. 1*. Frankfurt/Main: Possev-Verlag.

Солженитцын, А., 1970. *Собрание Сочинений Vol. 2*.. Frankfurt/Main: Possev-Verlag.